

9. — Mivel ügyesen okoskodtatok és számoltatok, mondok még néhány példát. Szeretném tudni, ki tudja kiszámolni! Mennyi összesen 9 kg vashulladék, meg 8 kg vashulladék? Számold ki! Tibi! ($9 + 8 = ?$ $9 + 1 = 10$, $10 + 7 = 17$. Tehát 9 kg vashulladék, meg 8 kg vashulladék az összesen 17 kg vashulladék.) Ügyesen feleltél. 9 kg rongy meg 5 kg rongy mennyi összesen? (A megoldás, mint az előbb.) 9 kg hulladékpapír, meg 6 kg hulladékpapír. Hány kg összesen? (Mint az előbb.)

Az eddig tanult elméleti eljárásokat példák megoldásával összekapcsoljuk a gyakorlati élettel. Módszere a gyakorlás. Az órának ez a része szintén nagyon jelentős az értelmi erők fejlesztése szempontjából. Feladata jártasságok és készségek formálása. A képességek közül fejlesztí a tudatos figyelmet, az emlékezetet és a logikus gondolkodást.

10. Ügyes tanuló el tudja majd mondani otthon, hogy miről tanultunk a mai órán! Miről fog beszámolni otthon! Györgyike! (Azt fogom mondani, hogy azt tanultuk meg számolásból, hogyan kell a 9-hez hozzáadni.) Ügyes vagy! Tehát hogyan adunk a 9-hez akkor, amikor átlépjük a 10-t? Pista! (Ügy adunk a 9-hez, ha a 10-t átlépjük, hogy először egyet adunk hozzá, hogy 10 legyen, aztán adjuk a 10-hez a többi.) Jól mondtad.

Az összefoglalás a beszélgetés módszerével történik. Itt történik a tanítási óra didaktikai feladatának végső tudatosítása, rövid rendszerezése, megszilárdításának biztosítása. Az órának ez a része lezárja az ismeretszerzés útját és a gondolkodás folyamatait.

11. Azért, hogy el ne felejtétek, hogyan adunk 9-hez, otthon gyakoroljátok. Tegyétek ki a számtankönyveteket a padra! Nyissátok ki ott, ahol a madáretető van. A jobb oldalon lent találjuk a kékszínű 1-gyel és 2-vel jelzett példacsoportot. Keresétek meg és tegyétek az első számpéldához az ujjatokat! Olvassuk el hangosan, Sanyi! $9 + 4 = \dots$ Otthon is olvassátok el, aztán írjátok a számtan füzetbe a példát! Utána számoljátok ki úgy, ahogyan tanultuk. A könyvben a példa után megtalálható, hogyan kell kiszámolni. Ha valaki elfelejtette volna, figyelje meg a könyvben és a korongokkal szépen kiszámolhatja. Ügyeskedjete odahaza! Azt szeretném, ha holnap sem lenne hibásan számolt példa egy tanulónál sem. Jegyezzétek meg a példacsoportokat! — Kész! Tegyetek vissza mindent a padról a helyére!

A házi feladat feladása és előkészítése során a nevelő utasításai azt célozzák, hogyan dolgozzanak otthon, ezzel egyben az iskolától távol, otthon is befolyást gyakorol a gyermekek gondolkodási folyamatok menetére. Megszabja mire emlékezzenek, figyeljenek stb. Tehát lényegében az értelmi erők fejlesztését határozza meg a nevelő az iskolában a házi feladat alapos előkészítésével.

GARAMSZEGI JÓZSEFNÉ GARAMSZEGI JÓZSEF
gyak. isk. szakvezető (Szeged) intézeti tanár (Esztergom)

Hallás utáni daltanítás a II. osztályban

Az általános iskolai énektanítás tantervi anyagának középpontjában a szöveges dalok állanak, amelyek a zenei nevelés és oktatás alapját, valamint lehetőségét képezik. A dalokban és más zeneművekben a zenei nyelv sajátos eszközeivel magasrendű gondolatok, érzelmek, eszmei tartalmak jutnak művészi módon kifejezésre, melyeknek meghallgatása és reprodukált megszólaltatása sem nélkülözheti a tartalmak érzelmi átélését, magasrendű művészi élményszerűségét. Ezért rendkívül nagy hatású az ének tárgy nevelő ereje.

A dalok kifejező, átélt éneklésével, a zeneművek meghallgatásával és megértésével fejlesztjük tanulóink ismeretkörét, ápoljuk és fejlesztjük tanulóink érzelmi életét és esztétikai érzékét. A közös célok, nemes feladatok megvalósítására lelkesítjük őket, az akaratit elhatározások végrehajtásához érzelmi alátámasztást és indítékot adunk. Az optimista életszemlélet

hangulata kapcsolható az új dal tartalmi mondánivalójához. Ebből a szempontból megfelelőek a következő tanult dalok: Két krajcárom volt nékem . . . , Új kenyér ünnepére . . . , Ess, eső ess . . . , Árkot ugrott a szúnyog . . . , Szőlő érik, vessző hajlik . . . stb.

Az ének tárgya az iskolai oktató—nevelő munkában nem elszigetelten, különállóan teljesíti a reá háruló feladatokat, hanem a többi tárgyakkal karöltve kell szolgálnia az embernevelés célkitűzéseit. Ezért a tárgyi koncentráció elvét az ének tanításában is meg kell valósítanunk. Itt a II. osztályban különösképpen az olvasás tantárgy anyaga nyújthat koncentrációs lehetőséget, melyeket ki is kell használnunk. Így a Cipósütés c. dal tartalmi mondánivalóját támogathatja az „A méhek és a medve”, valamint a „Szántanak, vetnek” c. olvasmány és a „Miből lesz a kalácska” c. költemény. Az első osztályos olvasókönyvből idézhetjük a „A tyúkocska, az egérke meg a kakas” c. mesét.

Mielőtt a tanítási vázlat és tervezet elkészítéséhez hozzálatnánk, gondoljunk arra is, hogy a tanítás során esetleg milyen nehézségek adódhatnak, melyeken át kell segítenünk tanulóinkat.

A szöveg elolvasása után úgy érezzük, hogy városi gyermekek számára meg kell magyaráznunk a „kéve” szó értelmét, a „szita” és a „rosta” szavak fogalmi különbségét, a „malomkő”, a „dagasztás” és a „kemence” fogalmát. Ritmikai szempontból a „táá”, félértékű hang időtartamának pontos betartása, dallami szempontból pedig a felfelé ugró „dó-lá” nagy szext és a „mi-fá” hanglépés tiszta megszólaltatása okozhat nehézséget. Az éneklés folyamán a szöveg érthetősége is elhomályosulhat. Ezért a hangzók helyes megformálását is ellenőriznünk kell. (Az „a” magánhangzó a versben 64-szer, az „e” magánhangzó pedig 34-szer fordul elő.) A zöngés mássalhangzókat a hang minőségének fokozása érdekében használják fel tanulóink. A nevelő pedig gondosan készüljön fel a dal művészi bemutatására, szemléltetésére, előadására. Gondoljon arra is, hogy mit, mikor, miért és hogyan fog hangzával szemléltetni.

Az új anyag előkészítő részében törekedni fogunk arra, hogy tanulóinkat a dal tanítása során jelentkező nehézségek önálló leküzdésére képessé tegyük.

A dal tanításával kapcsolatban eddig felmerült összes gondolataink nem sűrítethetők be és használhatók fel egy tanítási óra szűk keretébe. Az általános pedagógiai és szakmódszertani elveknek megfelelően válogatva használjuk fel tanításunkban a nevelési és oktatási cél megvalósítása érdekében legjobban alkalmazható eddig említett gondolatainkat.

A tanítás anyagának, a dal problématikájának egyszerű megvizsgálása és áttekintése után már kevésbé lesz számunkra nehéz a tanítási vázlat és tervezet elkészítése.

Előzmények:

Tanult dalok.

Tanult ritmikai elemek: Az első osztály anyaga, a táá érték és szünetjele, a kettes ütem.

Tanult dallami elemek: Szó, mi, lá, dó és dallamfordulatai.

Tanult tempó és dinamikai elemek: Mérsékeltén, élénken, valamint halkán és közép-erősen.

Tantárgy: Ének. II. osztály.

A tanítás anyaga: Hallás utáni daltanítás: Cipósütés.

Feladat: a) A dal hallás utáni megtanítása, a táá ritmusérték gyakorlása, a dó-lá nagy-szext tiszta éneklése.

b) A közösségi érzés fejlesztése, a munka szeretetére, és megbecsülésére való nevelés.

Szemléltetés: Táblai írás, táblai rajz, repülő kottafej, tapadótábla, az eseménysor képei, a tankönyv képei és a tanító szemléltető éneklése.

Óratípus: Vegyes.

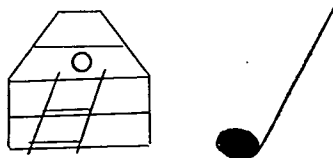
A TANÍTÁS TERVEZETE

1. Készítsétek ki a padra az énekkönyvet, a füzetet és a ceruzát! Melyik oszlop készíti ki leghamarabb és legnagyobb csendben a felszerelését? — Ügyesek voltak! Mind a két oszlop egyszerre lett készen.

- Álljatok fel!
2. A tábla képe:
	MÉZ	
MÉZ		MÉZ
- 3.
	MÉZ	
MÉZ		MÉZ
	MÉ	
MÉ		MÉ
	MÉ	
ME		ME
	MÁ	
MA		MA
- Énekeljük el azt a dalt, amelyiknek a kezdő sorát a táblára írtam! A három „MÉZ” közül melyiket énekeljük hosszabban? Marika! — A harmadikat fogjuk hosszabban énekelni. — Miért? — Mert az „táá” értékű hang. — Jól van Marika! Énekeljük a dalt! (Megadom a kezdőhangot. Kettes ütemben vezényelem.) — Szépen énekeltek!
- Énekeljük el a három „MÉZ” szót halkon, ahogyan mutatóm! Figyeljétek a mutatópálcát! Egyszerre kezdjétek el! — Jól van!
- Letörülöm a „z” betűt. Most énekeljétek „MÉ” szótaggal a dallamot! Szépen, halkan!
- (Letörölöm az első és az utolsó szótag „É”-jéről az ékezetet.) Énekeljük el így is! Mutatom.
- Most más hangot fogok az „E” és az „É” helyére írni. Tanuljuk meg ezeket a hangokat is szépen énekelni. Bemutatom. Nézzetek a számra! Figyeljétek meg, hogyan alakítom, énekelem ezeket a hangokat! Énekeljétek ti is! — Jól ejtsétek le állatokat! Ismételjük meg! Szépen, halkán énekeltek.
4. Üljetek le! Énekeljük el még egyszer a „Méz, méz, méz” c. dalt úgy, hogy kopogással és halk tapsolással kísérjük a dal éneklését. Az ablak felőli oszlop kopogja a dal ritmusát. Az ajtó felőli oszlop a dal végéig egyenletes „tá” értékeket tapsol. Figyeljétek egymást is! Készüljétek fel! (Megadom a kezdőhangot, vezényelek. Megfigyelem a ritmus kopogásának, tapsolásának pontosságát. A dal éneklése után értékelést végzek.)
- A dalnak melyik részét dúdolom, találjátok ki? (Zümmögve énekelem a dal következő részét: „Termett méznek áldottsága, lehullott virága.”) Melyik részét énekeltem? Zsuzsika! — Termett méznek áldottsága, lehullott virága. — Kitaláltad, ügyes vagy! Ül le! Énekeljük el halkán, lassan, ahogyan mutatom. (A dallam mozgását hangonként kézzel, lassú tempóban mutatom a levegőben.) Énekeljük el zümmögve is, de kezetekkel kövessétek az én kezem mozgását. (Tükörkép.) Versenyezzünk! Melyik oszlopban ülő gyerekek éneklék el ezt a kis részt szebben, halkabban? Kezdje az első oszlop! — Most énekelje a második oszlop is! — Ügyesek voltatok. Szebben, halkabban énekeltek, a versenyben ti győztetek.
5. Miről szólt a múlt órán tanult dalunk? Évike! — A múlt órán tanult dal a tyúkanyóról szólt. — Jól van Évike. Énekeljük el a dalt! Tapsoljuk el a dal ritmusát is. Így szokták elhessegetni a tyúkokat, ha olyan helyre merészkednek, ahol nincs keresnivalójuk. Készítsétek kezeteket tapsoláshoz! (Az első ütem dallamát emlékeztetésül elzümmögöm. Megadom a kezdőhangot, intésemre egyszerre kezdjük az éneklést.)
- Énekelje el egyedül a dalt, Kati! Állj fel! Te leszel most a kis gazdasszony. Tapsold a ritmusát és énekel el, hesseged ki a szobából a tyúkanyót! — Jól énekelted a dalt, pontosan tapsoltad a ritmusát. Az első sorát szolmizálva is tudjuk énekelni. Melyik hanggal kezdődik? András! — Dó hanggal kezdődik a dal. — Énekeljük szolmizálva az első sort! (Az éneklést kézzel segítem.) Énekel el egyedül, András! Menj ki a táblához, s a sor első részét rakd ki a korongokkal a vonalakra! A dó hangot az első vonalra helyezzük. (A tapadó táblára kirakja a következő dalrészletet: dó — mi — szó — szó — lá — mi — szó.)

Fogj hozzá! A többiek figyeljék meg, jó helyre tette-e András a korongokat! Elkészültél? — Jól van. Énekeljük el mindnyájan a dallamot, amit András kirakott. Mutasd a táblán András! (Az osztály tanulói szolmizálva eléneklik a kirakott dalrészeket.) Énekelj el szöveggel is a dalt, András! — Úgyesen dolgoztál, szépen énekelteél.

6. Jancsiék konyhájába is bemerészkedtek a tyúkok. Jancsi rájuk kiáltott: — Hess! — és kergette kifelé őket. Ijedten szaladtak az udvarra, meg sem álltak, míg a tyúktól létrájához nem értek. Ugrálva mentek fel az ólba. Így, ni!
A tábla képe:

(A mutató pálca végén levő repülő kottafejet kartonból kivágott tyúkanyóra cseréltem ki.) A létra vonalait használjuk fel szolmizálásra! A három létravonal a „dó”, „mi”, „szó” hangok helyét jelenti. Amikor tyúkanyó az óljába érkezik, akkor „lá” hangot fogunk énekelni. Énekeljünk a tábláról úgy, ahogyan a tyúkanyó lépeget, vagy ugrik a létrán! Így! (Bemutatom.) A „mi” és a „szó” hangokat nagyon halkán énekeljük. Örüljünk akkor, ha a tyúkanyó az ólba ért! Ezért a lá hangot kicsit hangosabban szabad énekelni. Próbáljuk meg! (Mutatom.) Ezután már a „mi” és a „szó” hangokat csak magunkban szabad énekelni. Néha a tyúkanyó a létra első vonaláról egyenesen az ólba repül. Mi vajon tudjuk-e őt az éneklésünkkel követni? Kövessük! — A „dó” vonaláról nemcsak a tyúkanyó ugrott fel úgyesen az ólba, hanem ti is jól énekelteétek a „dó” hang után a „lá” hangot.

7. A tyúk hasznos állat. Sok tojást ad. Szereti a búza és a rozs szemet, de a mesében meg is süti a kenyeret. Ki emlékszik a „Tyúkokcska, a kakaska meg az egérke” c. mesére? Miért érdemelte meg a tyúkokcska a kenyeret? Pista! — Mert szorgalmasan dolgozott érte. — Miért nem adott belőle a kakaskának és az egérkének? Béla! — Mert hiába hívta őket a tyúkanyó, nem akartak dolgozni, a munkában nem vettek részt.
8. Pedig sokan vannak olyanok, akik szívesen és örömmel dolgoznak a kenyérért. A „Cipósütés” c. dal erről mesél nektek. Eléneklek nektek!
9. *Az új dal megtanítása.*
- a) Eléneklek a dalt 10 versszakával, közben az egyes versszakok tartalmára vonatkozó képeket egyenként szemléltetem.
- b) Mi a mese ebben a dalban? Évike! — Az állatok nem végeznek ilyen munkát. — Kik végzik ezt a munkát a valóságban? Ferike! — Az emberek végzik ezt a munkát. — Jól van. Mi az igaz ebben a dalban? Erzsike! — Így készül a cipó. Sokan dolgoznak érte.
- c) Tanuljuk meg énekelni a „Cipósütés” történetét!
- d) Először énekeljünk a varjak munkájáról! (Az első versszakot eléneklek. Közben szemléltetem a képet.) Hol dolgoznak a varjak? Jóska! — A part alatt. — Ott pillantottuk meg őket, s csodálkozva énekelteük egymásnak: „A part alatt,

a part alatt" (Bemutató éneklés.) Hányszor énekeltem el nektek, hogy hol dolgoztak a varjak? Géza! — Kétszer. — Énekeljétek velem együtt! Most énekeljük el úgy, mintha két ember beszélgetne egymással. Először én figyelmeztetek énekemmel benneteket, hogy hol láttam a varjakat, azután ti énekeljétek ugyanezt vissza. Én leszek az egyik ember, ti a másik. Én kezdem, ti válaszoltok nekem. Halkan énekeljétek! Figyeljétek a számat, utánozzátok a kiejtésemet is! (Felegető éneklés.)

Milyen munkát végeztek a varjak? Hallgassátok meg! (Bemutató: „Három varjú kaszál, három varjú kaszál.” Énekeljétek velem együtt! Ismételjétek el többször! Meglepődve énekeljük azt, amit a part alatt látunk! — „Három varjú kaszál, Három varjú kaszál.” Kaszáljunk mi is a varjakkal együtt! (Éneklés közben kaszáló mozdulatokat végzünk. Az ütemek első tagjára kerül a vágó mozdulat, az ütemek második tagjára pedig a kasza felemelésének a mozdulata.)

e) Kapcsoljuk össze a dal első és második felét! — Énekeljük halkan, nehogy a varjak munkáját hangos éneklésünkkel megzavarjuk. Énekeljük el csoportonként is! Kezdje az első csoport! — Folytassa a másik csoport!

f) Második versszak. (Felmutatom a róka és a szúnyog munkáját ábrázoló képet, s eléneklek a dal második szakaszát.)

Milyen szépen megférnek egymás mellett a róka meg a szúnyog. Segítenek egymásnak a munkában. Amit a róka összegyűjtött, azt a szúnyok kévébe köti. A képen is jól láthatjátok a kévét. Énekeljétek el velem együtt ezt a szakaszt is! — Amíg a róka lassabban gyűjti csomóba a búzát, a vékony kis szúnyog függén köti a kévét. A róka munkáját hosszabb értékű hangokkal énekeljük. Figyeljétek meg! Bemutatom: „Gyűj-tii” A szúnyok munkáját rövidebb hangokkal, gyorsabban énekeljük. Így, ni! Bemutató: „kévét köti”.

Harmadik versszak. Énekeljük a bolhá-ról is! (Felmutatom a képet.) Nagyot kellett a bolhának ugrania, hogy a szekérre tehesse a kévét. A dallamunk is magasra ugrik, amikor ezt énekeljük. (Bemutató.) Énekeljétek ti is, mutassátok a kezetekkel, hogy milyen magasra ugrott a bolha! (Kézjellel mutatom a dallam mozgását.) Énekeljük szolmizálva is. A kicsi bolhának nagyon nehéz volt felemelni a kévét, és feldobni a szekérre. Még a dallam is kifejezi ezt. Énekelem: „*Hányja* a szekérre, *hányja* a szekérre.” (A „Hányja” dallama a felemelést és a letevést érzékelteti a „fá-mi” lépéssel.) Énekeljük el mégegyszer a bolha versszakát!

Negyedik versszak. A szekér pedig elindul a malomba, úgy, ahogyan a képen látjátok. A szekér lassan szokott ballagni. Ezért énekeljük a „szekér”-t lassabban, de vigasztalódunk, hogy: „Majd a malomba ér, Majd a malomba ér.” (Énekelve.) A végét lassabban és hosszabb hangokkal énekeljük, miként a szekér is megállni készül.

Ötödik, hatodik versszak. Kik a molnárok a malomban? Laci! — A macskák. — Hányan vannak? Irénke! — Hárman vannak. — Mit csinálnak? Terike! — Az egyik szítal, a másik rostál, a harmadik követ vág. — Jól van, Terike! A szítát otthon ti is használjátok. A rosta már nagyobb lyukú szita, a dára (gríz) is keresztül megy rajta. Régen kövek között őrlték meg a búzát. Ehhez készítette elő a malamkövet a harmadik macska. Énekeljük el a két versszakot együtt!

Hetedik és nyolcadik versszak. A malomban elkészült a liszt. Ki dagasztotta meg a tészát belőle? Zoltán! — A tehén dagasztotta meg a tészát. — Ki hordta a dagasztáshoz a vizet? Marika! — A szamár hordta a vizet. — Ő így

tudott segíteni, mert a vizes szekeret senki sem húzza fel a hegyre olyan könnyen, mint ő. Nehéz munka az. De a dagasztás sem könnyű. Ezt a dallam és a ritmus is kifejezi. Ezért énekeljük a „hoz már” és a „dagaszt” dallamát súlyosan, és hosszabban, a végén „táá” értékben. (Bemutatom a két versszak első két sorát. A sorok végén a „táá” lüktetését hangsúlyozom.) Énekeljétek ti is így! — Mit csinált a szamár a vízfordás és a tehén a dagasztás után? Dóra! — A szamár a teknőbe töltötte a vizet, és a tehén a kemencébe rakta a tésztát. — Igen. Itt a munkájuk már könnyebb lett, ezért a dallam is élénkebbé válik. Énekeljük el mindnyájan ezt a két szakaszt is!

Kilencedik és tizedik versszak. (Szemléltetem a két képet.) Nemsokára elkészül, megsül a cipó. Gyermekkoromban én is hányszor ültem és várokoltam a kemence mellett, hogy ehessek a kiszült friss cipóból. A medve is megérezte a cipó finom illatát. Oda is dugta az orrát. Vajon mit dolgozott érte? Ödön! — Nem tudom megmondani. — Senki sem tudja. A mesékből úgy ismerjük, hogy néha bizony lusta ökelme. Ha nem dolgozott meg érte, akkor szégyellheti magát, annál is inkább, mert nagy az ereje. (Bemutatás.)

A hasznos és szorgalmas állatok kapnak is belőle. (Bemutatás. Eléneklek az utolsó versszakot.) A képen a tyúk nyújtogatja a nyakát, hogy elérje az asztalon levő kenyert. A dallam is magasra nyúlik. — Mit csinál a hangya? Péter! — A hangya összeszedi a morzsát. — Miért? Gizi! — Hogy kárba ne vesszen. — Jól gondolkoztál! Bizonyára látta a hangya, hogy milyen sokan és mennyit dolgoztak érte. Ezért megbecsülte a kenyér legapróbb morzsáját is. Énekeljük el a két versszakot együtt!

Bizonyára mindenki örült a kiszült friss cipónak, melyért mindnyájan annyit fáradoztak. Hogyan dolgoztak? Erzsike! — Mindenki jól és szorgalmasan dolgozott. — Ezért lett olyan finom ez a cipó. Ezt a munkát ma már könnyebben végzik el az emberek. Miért? Géza! — Mert a gépek is segítenek a munkában. — Jól feleltél.

g) Most ismét eléneklek nektek előlről végig a „cipósütés” régi történetét. Figyeljétek meg, hogy a történet elneklését hogyan teszem érdekessé, elevenné, széppé, érthetővé és hangulatossá! Hol éneklek a dalt halkabban, és hol erősebben? (A dal kifejező, mesészerű bemutatása.)

b) Tanuljuk meg mi is így, szépen énekelni! (A tanulók éneklék a dalt.)

10. A közös munkához mi is válasszuk meg a dolgozókat! Mindenki a maga munkáját fogja énekelni. Kiosztom a szerepeket. (Versszakonként és egyénenként éneklék a dalt, közben munkamozdulatokat végeznek.) — Az órán szépen figyeltek, jól énekeltek.
11. Házi feladat: Tanuljátok meg otthon a dalt könyv nélkül énekelni!
12. Egy másik dal arról mesél, hogy a gyerekek nemcsak a cipót, de a peracet is szeretik. Két krajcáron vették a lisztet, amiből a perac készült. Énekeljük az első osztályban tanult „Két krajcárom volt nékem” kezdetű dalt!